

Ковтун Віталій Іванович
ННУ імені Ярослава Мудрого,
к. ю. н., асистент кафедри конституційного
права України

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ НАРОДНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

Ідея демократичної установчої влади, первинної влади суверенного народу самостійно визначати власну політичну долю становить ядро сучасного вчення про конституцію. Звідси випливає, що в умовах конституційної демократії народ в особі активних громадян проявляється на політичній арені у двох якостях: з однієї сторони, він — творець конституції, який установлює форму держави, ціннісний порядок та інституційну структуру, з іншої — виборчий корпус, який надає повноваження певним особам на здійснення публічних функцій, тобто формує склад державних органів, які виступають офіційними представниками загального блага та справедливості.

Питання відносно безпосереднього народовладдя було охарактеризоване філософом К. Ясперсом, як становище в ФРН, де народ є суверенним тільки на словах та він не приймає жодної участі в винесенні рішень. Кардинальні питання, що визначають долю країни, вирішуються без народу. Народ змушений миритися з тим, що його усувають від відповідальності і він часто навіть не знає, що приймаються якісь рішення і в чому вони полягають. В основі державної структури лежить страх перед народом, недовіра народу. Його суверенність поширюється лише на читання газет, дотримання правил вуличного руху і просиджування перед екранами телевізорів.

У свою чергу А. Токвіль зазначав: «Ви вважаєте, що народ здатен висловити обґрунтовану думку з цього важкого питання та уникнути закладених у ньому пасток, тоді як навіть спеціалісти відчувають сумніви».

Протилежно висловлювався К. Шмітт: «Народ як власник установчої влади не може обмежувати себе та вправі в будь-який час встановити необхідну для себе конституцію, яка є основним законом не тому, що вона не може бути змінена волею народу та незалежна від неї, а тому що всі органи, які діють від імені держави, нічого не мо-

жуть змінювати в цій конституції, на основі якої засновуються їх повноваження. Це справедливо і по відношенню до звичайного законодавства».

Люди встановили межі влади, протиставили їй силу свого опору. Проголосивши народ сувереном та не будучи здатним зробити так, щоб цей суверен управляв самим собою, вони вклали його суверенітет у право руйнувати, оновлювати правління, як це йому подобається.

Отже, не якась метафізика «народу», а загально визнані в конституціях й у міжнародному праві процедури дають нам належні докази екзистенції народу. На яких саме основах базується почуття спільної приналежності народу, що конститує себе як суб'єкт права, не має значення.

Загалом, конституції визнають, що суверенітет має своїм джерелом народ, і в цьому випадку органи влади виконують функції, що впливають з повноважень власника суверенітету. Коли органи влади здійснюють повноваження представника, їх дії приписують суверену, тому що вони відбуваються від його імені. Серед цих дій є й акції політичного контролю.

Проблема в тому, наскільки широко треба розуміти представництво і чи можна дійти до крайньої точки: заборонити здійснення контролю. Недарма з іронією говорять, що «народ — це істота, природа якої чудово чинить опір законодавцю».

З цього приводу доречно звернутися до французької моделі *Etat de droit*, згідно до якої суверенітет поєднується з нормативною перевагою парламенту, який є виразником народного суверенітету. Проте парламент не є владою установчою (утворюючою): він тільки представляє одну із «засновницьких» влад. Отже, його функціонування повинне бути обмежене та перебувати під контролем, що у свою чергу передає чітко розмежування між конституційними та звичайними законами.

У цьому сенсі Ю. М. Тодика зазначав, що співвідношення між народним суверенітетом і державним виявляється в тому, що суверенітет народу є первинним, але в повсякденному житті він реалізується через державний, оскільки державні інституції, сформовані на легітимній основі згідно з народним волевиявленням, функціонують у постійному режимі, а народ через механізм виборів передає свою владу державі на певний строк. Через цей механізм відбувається легітимація влади від одного суб'єкта — народу

до іншого — держави і формуються органи державного представництва.

Розглядаючи питання про вибір оптимальної форми участі народу у прийнятті конституційних поправок, Ю. Г. Барабаш доречно звертає увагу на використання інституту референдуму для вирішення такого завдання. Існують відомі приклади із зарубіжної практики, коли референдум служив надійним інструментом демократичного реформування Основного Закону. Однак не слід ідеалізувати цю форму безпосередньої демократії з точки зору її можливостей з конструктивного вирішення важливих державних.

Підсумовуючи вищевикладене, необхідно зазначити, що побудова державності українського народу на демократичних основах можлива тільки при забезпеченні народовладдя, прав і свобод людини та громадянина. При цьому слід враховувати, що народ не може вважатися суверенним, коли особистість не володіє реально гарантованими законом основними правами і свободами, коли громадяни не виконують покладені на них обов'язки.

— — — — —

Колісник Віктор Павлович
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
д. ю. н., професор кафедри конституційного
права України

МІЖНАРОДНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ПРОВІДНИХ ДЕРЖАВ ТА ПОНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ

Одним з визначальних принципів міжнародного права є принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань. Відповідно до Декларації про принципи міжнародного права 1970 року кожна держава зобов'язана сумлінно виконувати зобов'язання, прийняті нею відповідно до Статуту ООН, зобов'язання, що витікають із загально-визнаних норм і принципів міжнародного права, а також зобов'язання, що витікають із міжнародних договорів, діючих відповідно до загально-визнаних принципів і норм міжнародного права.

Як відомо, Україна добровільно відмовилася від ядерного озброєння, якого вона набу-

ла внаслідок розпаду СРСР. Причому ядерний потенціал, розташований на території України, фактично перетворював Україну на третю за могутністю ядерну державу світу після США та Росії. Але ще за радянської доби Україна офіційно взяла на себе відповідні міжнародні зобов'язання щодо відмови від ядерної зброї. У Декларації про державний суверенітет України чітко, категорично й однозначно стверджується, що «Українська РСР урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї». Перш за все саме з огляду на ці наміри, які набули характеру міжнародних зобов'язань, Україна була офіційно визнана незалежною державою та суб'єктом міжнародного права. Упродовж трьох місяців про офіційне визнання України незалежною державою оголосили понад 140 держав світу.

Українська держава дотрималася взятих на себе односторонніх міжнародних зобов'язань та передала усі ядерні боеголовки до Росії, а шахтно-пускові установки стратегічних ракет демонтувала та знищила. 5 грудня 1994 р. чотири держави — Україна, Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підписали Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Держави-гаранти підтвердили свої «зобов'язання утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України» та офіційно стверджували, «що ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України».

Фактично саме з огляду на гарантії безпеки, передбачені Будапештським меморандумом, Україна мала усі підстави вважати, що жодна сусідня держава не становить загрози для її незалежності та територіальній цілісності. Саме тому Україна щорічно скорочувала Збройні Сили, не здійснювала заходів щодо їх переозброєння та не забезпечила інженерно-технічне облаштування державного кордону на сході й півночі.

Однак одна з держав-гарантів — Російська Федерація — порушила територіальну цілісність України та, посилаючись на якусь удавану «історичну справедливість», приєднала до своєї